

Опера «Йов». Вірити в повернення світла

ВАРВАРА ХОЛОДНА

6 БЕРЕЗНЯ 2019

Книга Іова набула в Україні нового звучання – у буквальному сенсі – восени 2015 року, коли її втілив на сцені колектив «Nova Opera». Про цю постановку, яку 2018 року визнали одною з десяти найкращих світових опер, ми поговорили з композитором Романом Григорівим і баритоном Андрієм Кошманом.

Nova Opera

– Із чого почався «Йов»?

Р. Г.: Мені було років зо п'ятнадцять, коли мій друг – за сумісництвом боксер і віолончеліст, абсолютно креативний чувак – прочитав мені на кухні Іова. Ми сиділи в нього, він грав на віолончелі, а я на фортепіано (чи на гітарі), у мене почав боліти живіт, і він каже: «Давай я тобі краще Біблію почитаю». З того почався «Йов». Друг читав мені Біблію – саме книгу Іова. Згодом я її шукав, але в іншому Завіті – не в Старому, а в Новому. Потім зрозумів, що є різні Завіти й загалом почав розбиратися. Були складні частини – книги Буття я прочитав першу сторінку і вирішив зупинитися; а Матей мені легко зайшов і дуже надихнув. Я після Євангелія від Матея почав інакше слухати музику.

Тобто з Іова почався мій інтерес до Біблії в принципі. Але не можу сказати, що, коли ми вже робили оперу, цей досвід став у пригоді – скоріше, щось інше. Взагалі розпач Іова мені здається чимось сильнішим, ніж 11 вересня для Америки. І так само його радість – не знаю, якби ми всі, кілька мільярдів людей, почали одночасно радіти, то й це не була б радість Іова. Думаю, ця історія надихала голлівудські фільми – усе закінчилося щасливо.

Але на початку все схоже на ліфт, у якому ти приїжджаєш на перший поверх і думаєш, що все, зараз він зупиниться, проте ні, він їде далі, і ця прірва – безмежна, безконечна. Здавалось би, Іов уже глибоко в підземеллях, уже десь у ядрі землі, але він падає ще далі, і в ньому все, все завмирає, він стає просто ніким. Це дуже виразний приклад віри – як на мене, найкраща ілюстрація до слова «віра» є саме тут, у книзі Іова.

– Як ви це змогли пояснити людям, із якими ставили оперу?

Р. Г.: Знаєте, це було за замовчуванням. Кожен із нас по-своєму і в різний час читав цю книгу, і вона ні для кого не виявилася здивуванням. Щоправда, у нас був вибір: ми думали про Іова, Пісню над Піснями, Апокаліпсис і навіть про те, щоб зібрати всі ці книги в одну постановку, але відмовилися, бо Іов – це самодостатня історія. Вона не вузько релігійна, а дуже широка, і якщо її запропонувати навіть людям, які не мають стосунку до християнства, вони відгукнуться. Ну бо ж кожен, наприклад, переживав спокусу – а це іще одне дуже важливе питання тексту.

Книга Іова зачіпає багато тем, і все це надихає. Не знаю, наскільки нам вдалося передати це в опері, бо що далі працюєш, то краще розумієш, що кожна маленька історія, кожен виток заслуговує окремої постановки.

Опера-реквієм «Іов». Національна опера України, Київ, 2018

– А коли ви почали її робити?

Р. Г.: 2015 року. Дуже важливо, що це було після революції. Ми довго не могли отямитися – принаймні я. Ці події проймали й вирубували. Я в якийсь момент припинив читати новини і став помічати дерева, квіти, птахів – ворон особливо, таких нахабних і розумних. А потім прийшов «Іов» як результат цих переживань. Вони мусили кудись вилитися – і стали «Іовом».

– Таким експериментальним «Іовом».

Р. Г.: Та не дуже. Тобто я не думаю, що це щось дуже експериментальне, значно експериментальніше було, коли ми співали «Kyrie eleison» із літаком. А «Іов» для нас став експериментом насамперед у сенсі часу. Нам потрібно було зробити цю оперу за три тижні. І ми не дуже вірили, що нам вдасться. Ми не чекали, що глядачі зустрінуть її так добре.

А. К.: Коли ми планували прем'єру на Гогольфесті, то просили організаторів не ставити її на

вихідних, бо всім треба було роз'їхатися. А вони кажуть: «Та які вихідні. Буде вам понеділок – і на тому програмний час для вас вичерпано». Але після прем'єри нас попросили зібрати людей, щоб за тиждень показати оперу ще раз, і відтоді пішло-поїхало.

– Тобто спершу це не був проект, із яким ви мали жити довго?

Р. Г.: Саме так, це був проект тут і зараз, ми не робили на нього якихось ставок.

Я не вважаю «Йова» якимось вкрай експериментальним твором. Зате вважаю дуже вдалим твором, і про це свідчить те, що нас із ним постійно запрошують і на нього відгукуються.

Опера-реквієм «Іов». Національна опера України, Київ, 2018

– Як реагує аудиторія на те, що ви робите?

А. К.: Реакція аудиторії відрізняється залежно від країни. В Україні глядачі традиційно сердечні: публіка готова стоячи плескати двадцять хвилин, і це вважають нормальним. У

Європі аудиторія трохи стриманіша. Наприклад, у Данії, після фінальної сцени, коли всі виходять у зал із тарілками, у нас була пауза десь на три хвилини. Вони просто не починали плескати – чекали, чи це, бува, не продовження вистави. Ми стоїмо, руки вже затікають – і мовчання у залі.

А в Америці, наприклад, люди в перших рядах пританцьовували навіть. І сміялися – бо в опері таки є один комічний момент, у музиці.

Як каже композитор Ілля Разумейко, є різні «Йови» для різних аудиторій. Якщо, наприклад, для Віденської філармонії потрібен авангардніший твір, то ми розширюємо увертюру, збільшуємо кількість експериментальних елементів. Тобто опера залежить від глядача. І важливо, що в кожній країні – ми на цьому наполягаємо – біблійний текст лунає місцевою мовою, тож люди без субтитрів розуміють зміст. Так ми точно знаємо, що слухачі в контексті, і навіть якщо вони не знайомі з книгою Іова, то можуть почути й пережити її на живо.

– Ви також використовуєте багато латини. Як так склалося?

Р. Г.: Латина – це безконечно сильна мова. Її вважають мертвою, але мені здається, вона живіша, ніж ті, якими зараз на щодень говорять. Для співу це – не знаю, як пояснити, – фонетично досконалі структури, які дають не тільки естетику, а й певний зміст: у тебе одразу є глибина, такі давні пласти сенсів. Але ми, звісно, не суворо дотримуємося форми латинської Меси: на початку «Йова» є «Kyrie eleison», а наприкінці «Agnus Dei», але «Credo» в опері повторене двічі; це реконструкція, переосмислення.

– Та чи вловлюють ці сенси ваші слухачі, які все-таки далекі від латини?

Р. Г.: Зміст усіх цих сакральних латинських текстів пояснений у тому, що читає з книги Іова читець. Слухачі чують текст, чують музику, хтось для себе розуміє, що це саме «Lacrimosa», хтось уперше чує ці слова, але на всіх це однаково впливає.

Ми не ставили собі обмежень щодо структури чи стилістики. Навпаки, нам цікаво поєднувати музичні культури: наприклад, «Gloria» має відтінки східної народної музики. Є елементи й року, і тріп-хопу, і це поєднання, попри еkleктичність, саме в «Йові» виявилось дуже органічне. Контраст спрацьовує.

Опера-реквієм «Іов». Національна опера України, Київ, 2018

– Як вам працювалося з книгою Іова?

Р. Г.: Надзвичайно складно було скорочувати біблійний текст, але довелося це зробити, бо інакше цей твір би не закінчився ніколи – ми з одного слова можемо зробити годину музики. Коли в тебе на роботу з оперою є три тижні, все, що ти пишеш, має бути влучне. Немає часу на довгі роздуми. А справа була ще й у тому, що до «Йова» ми прийшли не одразу. Він з'явився, коли ми вже написали якусь низку матеріалу, почали її поєднувати.

А. К.: І тоді це був тільки перший «Йов». За тиждень до прем'єри прийшов режисер Влад Троїцький і сказав: «Це все добре, але не те».

Р. Г.: Ні, він сказав, що все це дуже складно, дуже академічно й дуже депресивно. А я кажу: «Ви читали Йова? Як це має бути? Не дуже депресивно, не дуже складно? Та ми й так доволі просто зробили». Але Влад усе-таки попросив якось полегшити матеріал. Я в розпачі, Ілля [Разумейко] каже, що все нормально; я ліг спати, а він слухав. О четвертій ночі він мене

будить, каже, що послухав – це був запис із репетиції – і зрозумів, що хочеться викинутися з вікна. Занадто сильно ми заглибилися в катастрофу. Треба щось робити, якимось розрядити цей відчай. І ми почали вносити в оперу оці найсмачніші моменти: знайшли інтермецо, вальс у «Kyrie eleison», фрагмент після «Lacrimosa».

Коли ми вже фіналізували й зіграли, це було фантастично. Але перед самою прем'єрою, після репетиції, коли в нас лишалось три години, я не знав, куди себе подіти. Думаю, йду попереймаюся.

– Але зрештою до вас прийшло те світло, що й до Іова?

Р. Г.: Ви знаєте, це світло щоразу треба ловити. Воно то приходить, то йде. І щоразу треба вірити, що воно повернеться. Історія Іова надихає: більше нічого не залишається, крім вірити.

ВАРВАРА ХОЛОДНА

6 БЕРЕЗНЯ 2019

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in **/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php** on line **284**